

Peculiarities Of Education Of Children With Mental Retardation: Psychological Characteristics And Pedagogical Approaches

Nasilloev Ozodjon Akbarovich

Master's student of the Asian International University

Email: ozodnasilloev322@gmail.com

Abstract

This article is devoted to the study of the specific psychological and pedagogical characteristics of children with mental retardation in the educational process within the framework of the master's thesis. The study analyzes the cognitive processes of students with mental retardation - in particular, the specific aspects of attention and memory. It also considers effective pedagogical methods and approaches aimed at eliminating difficulties in the educational activities of these children, including the importance of an adapted learning environment, visual aids, gradualism and repetition. The article considers the principles of inclusive education developing in modern education and the necessary conditions for their implementation. The conclusion summarizes the main principles of supporting children with mental retardation in education.

Keywords: intellectual disability, special pedagogy, remedial education, attention, memory, inclusive education, individual approach, adapted environment.

Annotatsiya

Ushbu maqola magistratura dissertatsiyasi doirasida aqli zaiflik tashxisi qo'yilgan bolalarning ta'lim olish jarayonidagi o'ziga xos psixologik-pedagogik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda aqli zaif o'quvchilarning bilish jarayonlari – xususan, diqqat va xotira faoliyatining o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu bolalarning o'quv faoliyatidagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan samarali pedagogik metodlar va yondashuvlar, jumladan, moslashtirilgan o'quv muhiti, vizual vositalar, bosqichma-bosqichlik va takrorlashning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Maqolada zamonaviy ta'limda rivojlanayotgan inklyuziv ta'lim tamoyillari hamda ularni amalga oshirishdagi zarur shart-sharoitlar haqida fikr yuritilgan. Xulosa qismida aqli zaif bolalarni ta'limda qo'llab-quvvatlashning asosiy tamoyillari umimlashtirilgan.

Tayanch so'zlar: aqli zaiflik, maxsus pedagogika, korreksion ta'lim, diqqat, xotira, inklyuziv ta'lim, individual yondashuv, moslashtirilgan muhit.

Kirish

Ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri har bir bolaning individual ehtiyojlari va imkoniyatlarini inobatga olgan holda bilim olishi uchun sharoit yaratishdir. Aqli zaiflik (intellektual nogironlik) tashxisi qo'yilgan bolalar uchun umumiy o'rta ta'lim dasturlari odatda murakkablik tug'diradi, chunki ularning bilish qobiliyatlari va psixik jarayonlarining rivojlanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shu sababli, dunyoning ko'plab mamlakatlarida, shu jumladan O'zbekistonda ham, "Maxsus pedagogika" yoki "Defektologiya" sohasida ushbu bolalar uchun mo'ljallangan korreksion (tuzatuvchi-

maxsus) ta'lim tizimi ishlab chiqilgan va rivojlantirilmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi aqli zaif bolalarning ta'lim olishidagi asosiy qiyinchiliklarni, ularning diqqat va xotira kognitiv jarayonlarining o'ziga xosligini, shuningdek, bu muammolarni yechishga qaratilgan pedagogik yondashuv va usullarni tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

1. Aqli zaif bolalarning ta'lim olishdagi asosiy psixologik xususiyatlari
Aqli zaiflik intellektual funktsiyalarning cheklanganligi, mavhum fikrlash, mantiqiy tahlil va umimlashtirish qobiliyatlarining

sustligi bilan namoyon bo'ladi. Ushbu bolalar, qoida tariqasida, o'z fikrini to'liq ifodalashda, tushunchalarni taqqoslash va tahlil qilishda, ko'rsatma asosida ishlashda qat'iyatli bo'lishda va mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda jiddiy qiyinchilikka uchraydilar. Yod olish va eslab qolish qobiliyati sust bo'lib, materialni yuzaki va faqat tashqi, tasodifiy belgilar asosida eslab qolish tendentsiyasi kuzatiladi. Mazmunli, mantiqiy bog'lanishlarni tushunish va saqlash ular uchun qiyin hisoblanadi.

2. Bilish jarayonlarining o'ziga xosligi: Diqqat va xotira

Aqli zaif bolalarning diqqati o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ixtiyoriy (maqsadli) diqqatning rivojlanishi sekin kechadi va u barqaror emas. Bolalar tez charchab, diqqatini uzoq vaqt bir obyektga jamlay olmaydilar. Diqqatning chalg'ituvchanligi yuqori, doirasi tor bo'ladi. Bu holat, ayniqsa, murakkabroq vazifalarni bajarishda, mantiqiy ketma-ketlikni saqlashda to'siq bo'lib chiqadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ularning diqqati ko'pincha vazifaning mazmuniga emas, balki uning tashqi shakliga qaratiladi va yangi harakat usuliga o'tishda inertlik kuzatiladi.

Xotira jarayonida ham o'ziga xosliklar mavjud. Yodlash asosan mexanik xarakterga ega bo'lib, mazmunli yodlash qobiliyati zaif rivojlangan. Materialni tushunmasdan, alohida iboralar va so'zlar darajasida takrorlash odatiy hol hisoblanadi. O'zlashtirilgan bilimlar tez unutiladi, shuning uchun doimiy va ko'p marta takrorlash talab qilinadi. Mazmunli yodlashni rivojlantirish uchun bolalarni taqqoslash, muhim narsalarni ajratib ko'rsatish, materialni mantiqiy qismlarga bo'lish kabi oqilona usullardan foydalanishga o'rgatish juda muhimdir.

3. Aqli zaif bolalar ta'limining samarali usullari va tamoyillari

Yuqoridagi psixologik xususiyatlarni inobatga olgan holda, ushbu bolalar bilan

ta'lim ishlarini tashkil etishda quyidagi metodik tamoyillar asosiy ahamiyatga ega: Vizuallashtirish va konkretlik: Mavzuni tushuntirishda vizual qo'llanmalar, namunalar va real hayotiy misollardan keng foydalanish.

Bosqichma-bosqichlik va soddalashtirish: Har bir murakkab topshiriqni oddiy, ketma-ket bosqichlarga ajratish va ularni asta-sekin bajarish.

Faol usullar va o'yin texnologiyalari: Materialni mustahkamlash va diqqatni jalb qilish uchun harakatli o'yinlar, didaktik o'yinlardan foydalanish.

Ko'p takrorlash va ijobiy rag'batlantirish: Yangi materialni mustahkam o'zlashtirish va o'quv motivatsiyasini saqlab qolish uchun muntazam ravishda takrorlash va har qanday kichik muvaffaqiyatni rag'batlantirish.

4. Moslashtirilgan o'quv muhitining ahamiyati

Aqli zaif bolalar uchun ta'limning muvaffaqiyati, asosan, o'quv muhitining ularning ehtiyojlariga moslashtirilganligiga bog'liq. Ideal moslashtirilgan muhit quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Kichik sinflar: Sinfda 6-10 nafargacha o'quvchi bo'lishi individual yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi.

Individual dasturlashtirish: Har bir bolaning kognitiv, nutqiy va hissiy-imkoniyatlariga mos keladigan o'quv reja va metodikalardan foydalanish.

Maxsus kadrlar: Ta'lim jarayonida maxsus tayyorgangan defektolog-pedagoglar, psixologlar va logopedlarning ishtiroki.

Keng qamrovli yordam: Nafaqat akademik, balki psixologik qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuv treninglari va ota-onalarga maslahat xizmatlari.

5. Zamonaviy yondashuv: Inklyuziv ta'lim imkoniyatlari va cheklovlari

Hozirgi davrda jamiyatda imkoniyati cheklangan shaxslarni integratsiyalash tamoyili asosida "inklyuziv ta'lim" tizimi rivojlanmoqda. U aqli zaif bolalarni umumiy

ta'lim maktablarida o'qitishni nazarda tutadi. Biroq, inklyuziyaning samaradorligi bir qator qat'iy shartlarga bog'liq: maxsus jihozlangan maktab binosi, malakali maxsus pedagoglar, har bir bola uchun tuzilgan individual o'quv rejasi va butun pedagogik jamoa hamda ota-onalarning tayyorgarligi. Bu shartlarni bajarilmasligi bolaning o'quv muvaffaqiyatsizligi va psixologik noqulayliklarga olib kelishi mumkin.

Xulosa

Aqli zaif bolalarni ta'lim-tarbiyalash murakkab, ko'p qirrali va yuqori professional mahoratni talab qiladigan jarayondir. Ushbu bolalarning asosiy qiyinchiliklari bilish jarayonlarining o'ziga xos rivojlanishida, xususan, ixtiyoriy diqqatning barqaror emasligi, mazmunli xotiraning sustligi va mavhum fikrlash qobiliyatining cheklanganligida namoyon bo'ladi. Shu sababli, ularga ta'lim berishda an'anavigan usullardan ko'ra, individual yondashuv, vizuallashtirish, bosqichma-bosqichlik, ko'p takrorlash va rag'batlantirish tamoyillari asosida ishlash samara beradi. Bundan tashqari, ta'lim muassasasining moddiy-texnik va kadrlar bazasi, shuningdek, bolaga ko'rsatiladigan psixologik-pedagogik yordam tizimi ta'lim samaradorligini hal qiluvchi omillardir. Zamonaviy inklyuziv yondashuv ijobiy istiqbolga ega bo'lsa-da, uning amalga oshirilishi yugoridagi barcha shartlar va resurslarning yetarli darajada ta'minlanishiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- Vygotskiy L.S. Defektologiya fanlari asoslari. – T.: O'qituvchi, 1991.2
- Rubinstein S.Ya. Aqli zaif bolalarning psixologiyasi. – M.: Pedagogika, 1986.
- Zamskiy X.S. Aqli zaif bolalar: tarbiya va ta'lim. – M.: Prosvesheniye, 1995.
- Dulnev G.M. Yordamchi maktabda o'qitishning o'ziga xosliklari. – M.: Pedagogika, 1981.

Nazarova N.M. Maxsus pedagogika: Darslik. – M.: Akademiya, 2010.

Shodmonov A.A. Maxsus psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.

Mirziyoyev Sh.M. "O'zbekiston-2030" strategiyasi: ta'lim va innovatsiyalar. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.

O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

International Journal of Special Education. – Vol. 35, No. 1, 2020.

Matluba, Baxronova. "Edgar Allan Po hikoyalarida ruhiy kasalliklar." Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali 2.2 (2022).

Axmedovna, Matluba Baxronova. "THE USAGE OF THE WORD "PLAGUE" IN ENGLISH LITERARY TEXTS. Web of Medicine: Journal of Medicine, Practice and Nursing, 2 (6), 1–10." 2024